

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Received Date: 22.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 06.12.2020

PSİKOSOYBİLİM BAĞLAMINDA “KIRMIZI SAÇLI KADIN” ROMANI

MELİHA YONCA ERDEM¹

ÖZET

Psikososybilim, insan psikolojisinin soy bağlarıyla olan ilişkisini inceleyen bir bilim ve tekniktir. Anne Ancelin Schützenberger’in Psikososybilim adındaki kitabında, bu bilimin araştırma ve kavram alanları belirlenmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren tanınmaya başlayan Psikososybilim, genel itibarıyla kuşaklararası tekrar eden olguları, dile gelmemiş “aile sırları”nın gelecek kuşakta ortaya çıkardığı semptomları, ebeveynin tamamlanmamış eylem ya da durumlarının çocuğun yaşantısında oluşturduğu “zeigarnik etkisi”ni ve yine ebeveynin yaşantısında belli bir dönemde görülen karakter özelliğinin ya da olayın, çocuğun yine aynı yaş dönemine denk gelecek biçimde, yaşantısında “yıldönümü sendromu” olarak ortaya çıkışını ve bu kavramlarla tanımlanan meselelerin problem yaratacak tarafını çözmek için genososyogram, sosyal atom ve psikodrama gibi yöntemlerin pratiklerini irdeler.

Edebiyat incelemelerine farklı bir bakış açısı kazandıracak kapsama sahip olan bu araştırma alanı, hikâye yahut roman çözümlemelerine yardımcı olabilecek bir nitelik arz eder. Bu çalışmanın amacı, Orhan Pamuk’un Kırmızı Saçlı Kadın (2016) adlı romanında görülen psikososybilimsel unsurların tahlil ve değerlendirmesinin yapılmasıdır. Bu bağlamda Kırmızı Saçlı Kadın’ın konusunu belirleyen baba-oğul ilişkileri, Akın-Cem-Enver üçgeninde yansıtılan kalıtsal özelliklerin romanın olay örgüsünün gidişatına nasıl tesir ettiği, Akın (Baba) – Cem (Oğul) ve Cem (Baba) – Enver (Oğul) bağlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Psikososybilim, Anne Ancelin Schützenberger, baba-oğul, Kırmızı Saçlı Kadın.

“THE RED-HAIRED WOMAN” WITHIN THE CONTEXT OF PSYCHOGENEALOGY

ABSTRACT

Psychogenealogy is the science and technique of reviewing the association between human psychology and paternity. In the Psychogenealogy book of Anne Ancelin Schützenberger, research and concept fields of this science was outlined. Psychogenealogy has been recognized since 1980s, focuses on recurrent cases between generations, symptoms of “family secrets” revealed in the next generation, “zeigarnic effect” of uncompleted actions or states of parent appeared on child, appearance of any characteristic feature or event which has existed in life of parent on child corresponding to same age period as an “anniversary syndrome”, and practices of methods such as genosociogram, social atom and psychodrama in order to resolve the problematic sides of issues identified by these concepts.

This field of research poses qualification to assist story or novel decoding with scope would gain different view in literature reviews. The aim of the present study was to analyse and evaluate psychogenealogical elements detected in The Red-Haired Woman (2016) novel of Orhan Pamuk. Within this context, the relationship between father and son which stresses out the subject of the The Red-Haired Woman the effect of hereditary characteristics reflected on Akın-Cem-Enver triangle through bonds of Akın (Father) to Cem (Son) and Cem (Father) to Enver (Son).

Key Words: Psychogenealogy, Anne Ancelin Schützenberger, father-son, The Red-Haired Woman.

¹ Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi, melihayoncaerdem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8293-2458.

GİRİŞ

İnsanın kişiliğine has niteliklerinin ve davranışlarının kökeninde bulunan etkenler, 19. Yüzyılın sonlarına doğru çeşitli araştırmacılar tarafından tartışılan önemli bir konu olarak ön plana çıkar. Bir kişinin karakterini belirleyecek ya da davranışlarını yönlendirecek olguları biçimlendiren etkenleri kimi araştırmacılar, “sosyal çevre” unsurlarıyla açıklarken kimi araştırmacılar, “kalıtım” unsurlarıyla açıklama girişiminde bulunmuşlardır. Bugün kalıtımın yahut soy bağının karakter oluşumundaki tesirleri, çeşitli kavramlar altında hâlâ bilinmezlikleriyle birlikte araştırma konusudur. Soy bağı ile psikoloji arasındaki bağlantı, yakın tarihte psikosoybilim kavramıyla ve bu kavramı destekleyen içeriklere sahip davranış ile gen ilişkisi gibi konular üzerinde duran araştırmalarla aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Psikosoybilim, “kuşaklaraşırı” (transgénérationnel) ilişkileri kapsamış önemli vakaları ele alarak şecere bilgisine dayanan çalışmalar içerir. Psikosoybilim terimini ilk defa Anne Ancelin Schützenberger, 1980’li yıllarda *Nice Üniversitesi*ndeki psikoloji, tıp ve sosyal hizmetler eğitimini verdiği esnada aile içi ilişkileri açıklığa kavuşturabilmek maksadıyla kullanmıştır. Bu yıllardan itibaren psikosoybilim terimi daha çok “soybilim, psikotarih, bağlamsal çalışma ve sözlü olmayan iletişim” üzerine yapılan araştırmaları karşılamıştır (Schützenberger, 2020: 1).

Her nasıl kişinin göz rengi, saç rengi ya da boyunun uzunluğu gibi fiziksel özellikleri doğduğu aileyle, soy bağıyla ilişkiliyse psikolojik durumu da bundan bağımsız değildir. Kişinin ruhsal yapısını tetikleyen unsurlardan biri aileden kalıtım yoluyla geçen karakteristik özelliklerdir. Mesela bir çocuk, ebeveyninden onun hastalığa yatkın biyolojik yapısını alabildiği gibi onun sanatsal yeteneklerini de kendisinde bulundurabilir. Hatta çeşitli duyguların bile kalıtım yoluyla aynı soydan gelenler arasında aktarımının olduğu bilgisi psikosoybilimin inceleme alanındadır. Bu bağlamda psikosoybilim, natüralizm akımının insanın “doğal nedenlerini incelemek ya da ahlâki ‘doğa’ ya da ‘insan doğası’ ile gerekçelendirmek” (soya çekim yasası) girişimiyle paralellik gösterse de kendine has terimsel kapsamıyla farklılıklar gösterir (Williams, 2018: 261).

Anne Ancelin Schützenberger, *Psikosoybilim* kitabında bu bilimin temelini oluşturan araştırma alanlarını belirlemiştir. Ona göre, “yaşanmışlığın söze gerek bırakmayan iletimi” mevcuttur. Yaşananlar dolaysızdır. Bu yüzden sessizlikle de kendini sergileyebilir. “Kelimelerle ifade edilsin ya da edilmesin her şey ortadadır.” Mesela, bankacı biri, babasının yolundan giderek bu mesleği tercih etmiş olabilir. Bunu bilmek için babasının bankacı olduğunu öğrenmek yeterlidir. Yine “Travmaların çeşitli hareket sürçmeleri yoluyla kuşaktan kuşağa iletimi” ebeveyn-çocuk bağında söz konusu olabilir. Aile içinde yaşanmış birtakım hisler ya da vakalar on dördüncü kuşağa hatta daha da ileriki kuşaklara bile aktarılabilir. “Psikotarihsel” bağlamda aynı soydan gelen insanların yaşadıkları “tekrarlar” aydınlatılabilir ve kişilerin çabalarıyla yaşadıkları eğer olumsuz “tekrarlar” ise bunların üstesinden gelebilmenin yolu açılır. Aile şahsiyetlerinde nükseden felaketlerin çözüme kavuşturulmasında en

önemli rol, felaketin söze dökülmesinde yatar. Psikosoybilime göre, dile getirilmeyen “aile sırları”nın aşılması, onları görmezden gelmeyi değil; anlamayı ve üzerinde çalışmayı gerektirir (Schützenberger, 2020: 13-20).

Jacob Moreno tarafından ortaya koyulan “ortak-bilinç” ya da “ortak-bilinçaltı” kavramları, kuşaktan kuşağa ulaşan psikolojik bağları anlamak noktasında önemlidir. Ona göre, aile bireylerinden oluşan belli bir grubun “ortaklaşa ruhu” vardır. Dolayısıyla bu ruh hâli tek bir kişiye ait olamayıp daima “ortak bir mülkiyettir.” Buradan anlaşıldığı üzere Moreno, ortaya koyduğu “ortak bilinç” ya da “ortak bilinçaltı” kavramlarıyla daha çok “aile içi bağlar”ı problem olarak irdeler. Oysaki Moreno’dan önce “ortak bilinç” ya da “ortak bilinçaltı” kavramlarını Carl Gustav Jung da araştırmalarında konu etmişti. Fakat Jung’ın söz konusu kavramlara yüklediği anlam, aile bireylerinin arasındaki bağdan doğan “ortak bilinç” ya da “ortak bilinçaltı”na işaret etmez. Onun için bu kavramlar, bireyin toplum genelini çevreleyen kültürel bağ ile ilişkisini anlatır. (Moreno, 1946’dan akt. Schützenberger, 2020: 22-23). Anne Ancelin Schützenberger ise Moreno’nun geliştirdiği söz konusu kavramların konu kapsamından destek alarak “yıldönümü sendromu” kavramını geliştirir. Bu sendrom, aynı aileye mensup bireylerin yaşantısında aynı tarihlerde ya da yaşlarda gerçekleşen olumlu veya olumsuz vakaların tekrar edilmesini ifade eder (Schützenberger, 2020: 27). Schützenberger, bu kavramla birine bugün sıkıntı veren acıların esasen sonuca kavuşamamış bir geçmişle özdeşleşmeye dayalı olduğunu anlatmak ister. Diğer taraftan zamanında tutulmamış bir yasin “tamamlanmamış görevler” gibi uzun süre hatırdan düşmediğini, âdeta bir sancımaya sebebiyet verdiğini ve bu doğrultuda yasin kuşaktan kuşağa aktarıldığını “zeigarnik etkisi” olarak açıklar (Schützenberger, 2020: 40). Bir eylem ya da mesele sonuca ulaşmadığı müddetçe kişide gerilim olarak varlığını idame ettirir. “Tamamlanmamış iş” kuşaklar arasında nükseden fiziksel ya da ruhsal problemlerle kişinin yaşamına tesir edebilir. Denebilir ki yarım kalıp sonuca varmamış türlü arızalar, kişinin yaşantısını sarstığı gibi gelecek kuşağın yaşantısını da yönlendirebilme potansiyeline sahiptir.

Psikosoybilimsel yaklaşımı destekleyen belli başlı çalışmalar, bu kavram daha Schützenberger tarafından ortaya atılmadan önce mevcuttu. Bu noktada 19. yüzyılın sonlarına doğru Francis Galton’ın yaptığı çalışmalar dikkati çeker. Galton, gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde “üstün yetenekli bireylerin normal popülasyona göre daha fazla ihtimalle üstün yetenekli çocuğa sahip olduklarını ve bu bireylerin çoğunun birbiriyle akraba olduğuna” ulaşmış ve ulaştığı bu bilgiyi “istatistiksel analizlerle” ispatlama girişimlerinde bulunmuştur. Yine 1960 yılında “davranış genetiği”nin bir disiplin olarak kabul görmesi, psikosoybilime yakın bir araştırma alanına sahip olmasıyla dikkati çeker. Bu disipline göre, insan tutum ve davranışlarında kalıtsal bağın tesiri inkâr edilemez. Örneğin, farklı şartlarda yetişmiş tek yumurta ikizleri gözlemlendiğinde birbirlerinden ayrı da olsalar benzer davranış ve tutumlarda bulunmaları, kalıtımın karakter biçimlenmesindeki rolünü ortaya koyacak niteliktedir. Bununla birlikte “davranış genetiği” disiplininin kendi içinde barındırdığı eleştirel bakış açısından da söz etmek gerekir: Ebeveynden taşınan kalıtsal davranış özelliklerinin sosyal çevre içerisinde edinilen deneyimlerle dönüşüme uğradığı ve bu dönüşümlerle gelecek kuşağa aktarıldığı bilgisi unutulmamalıdır (Cura ve Çankaya, 2017: 98).

Günümüzde psikoloji ile soy arasındaki ilişkinin açıklanabilmesi adına -teknolojik gelişmelerle birlikte- genlerin yapısının tanımlanmaya çalışıldığı görülür. Mehmet Saltuerk; *Genler ve Karakter Oluşumu* başlıklı çalışmasında çeşitli karakter niteliklerini kalıtımla taşınan genler aracılığıyla açıklar. Ona göre, karakteri biçimlendiren olgular, belli başlı gen yapılarıyla gün yüzüne çıkar. Örneğin, bir kişinin genetik yapısı eğer suç işlemeye meyilli semptomlar gösteriyorsa o kişi; yaşamı içerisinde agresif, tehditkâr hatta adam öldürmeye varabilen davranış ve tutumlarda bulunabilir. Mehmet Saltuerk kalıtımsal ölçütlerden doğan psikolojik tesirleri bizzat şöyle vurgular: “Elbetteki karakter oluşumunda aileden ve okuldan alınan eğitimin, içinde yaşanılan kültürün, arkadaş çevresinin etkisi yadsınamaz ama bütün bunlar var olan genetik etkinin çevre tarafından rötuşlanmış hâlden başka bir şey değildir” (2014).

Bahsedilen araştırmalarla “ruhsal mirası açığa çıkarmak” amacıyla buluşan psikososybilim, incelediği meselelerin problemlili yüzünü çözüme kavuşturmak için psikodrama, sosyal atom ve genososyogram gibi pratikler de sunar. Ancak bu makalenin amacı, Orhan Pamuk’un *Kırmızı Saçlı Kadın* (2016) romanını soy ile psikoloji ilişkisi çerçevesinde tahlil etmek ve değerlendirmek olduğundan bu araştırma alanının söz konusu ilişkiden doğan problemlere karşı sunduğu çözüm yollarının ayrıntısına burada yer verilmeyecektir.

Kırmızı Saçlı Kadın romanında yazarın, Akın-Cem-Enver üçgeninde gelişen vakaları psikososybilimle açıklanabilecek açıdan ortaya koyduğu görülür. Her ne kadar ilk başta romanın Akın karakteri ile onun oğlu Cem ve Cem’in oğlu Enver’in arasında bağ kuran meseleler rastlantılar silsilesi gibi görünse de aslında psikososybilim perspektifinden bakıldığında bu meselelerin kalıtımsal özelliklerden doğup çözüme kavuşturulmadığı için çetrefilli bir hâl aldığı anlaşılır.

Psikososybilim Bağlamında “Kırmızı Saçlı Kadın” Romanı

Kırmızı Saçlı Kadın (Pamuk, 2020) romanında baba Akın, Akın’ın oğlu ve Enver’in babası Cem ile Cem’in oğlu Enver karakterlerinin olay örgüsünde anlatıldığı üzere gerek kişilik portrelerinde gerekse yaşam deneyimlerinde rastlantısal benzerlikler barındırması, bu rastlantıları çözümlenme ve yine bu rastlantılara olgusal bir bakış getirme ihtiyacını doğurmuştur. Dolayısıyla bu makalede söz konusu roman karakterlerinin aralarındaki soy bağı ve roman boyunca takip edilen psikolojik betimlemeleri dikkate alınarak Akın-Cem-Enver üçgeni, soy bağı ile psikoloji arasındaki ilişki nazarında açıklanmaya çalışılmıştır.

Kırmızı Saçlı Kadın romanında söz konusu üçgeni oluşturan karakterlerin babadan oğula geçtiği iddia edilebilecek kişilik ve davranış özellikleri, aralarındaki bağı kalıtımsal gerçeklikle açığa çıkarmayı sağlar. Yazar; baba-oğul ilişkisini romanının odak konusu yaparken bunu, Firdevsi’nin *Şehname*’si ve Sophokles’in *Kral Oidipus* tragedyası ile metinlerarası düzlemde işler. Söz konusu iki eser, romanda ana karakter Cem’in yaşamını yönlendirerek esas itibarıyla bizzat bu romanın içeriğini biçimlendirir. Bilindiği üzere *Şehname*’de geçen *Rüstem ile Sührab* hikâyesinin sonunda baba, yanlışlıkla oğlunu öldürür. *Kral Oidipus* efsanesinde ise oğul bilmeden öz babasını öldürür ve öz annesiyle evlenir. Doğu ve Batı kültürlerinin eski ürünleri olan bu iki hikâye, romanın

kurgusunu teşkil eden ana karakterin soya çekim neticesinde belirtisini gösterdiği başkaldırı, suç, babasızlık gibi olgularla ve yaşamında sonu ölümle biten olaylar silsilesiyle âdeta yeniden yazılır. Romanın sonunda ana karakter Cem, Kral *Oidipus* tragedyasının Laios’u durumuna düşer ve oğlu Enver tarafından öldürülür. Bu noktada her ne kadar romanın öne çıkan baba-oğul ilişkisi Firdevsi’nin *Şehname*’si ve Sophokles’in *Kral Oidipus* tragedyasıyla bağlantılı olarak ele alınsa da temelde yatan psikosoybilimsel ipuçları *Kırmızı Saçlı Kadın* romanına psikoloji ile soy bağı arasındaki ilişkiye yönelik bir bakış açısı kazandırır.

Romanın konusu meydana getiren baba-oğul ilişkisini, Akın (Baba)-Cem (Oğul) ve Cem (Baba)-Enver (Oğul) ikiliği çerçevesinde soy zincirinin bağlayıcı karakteristik nitelikleriyle daha açık biçimde gözlemlemek mümkündür:

Soy Zincirinin Halkaları I: Akın (Baba) – Cem (Oğul) Bağı

Üç kısımdan oluşan *Kırmızı Saçlı Kadın* romanının birinci kısmında ana karakter ve aynı zamanda kahraman anlatıcı olan Cem’in çektiği baba özlemi ön plandadır. Cem’in babası Akın, Cem daha lise bire giderken evi terk etmiştir ve bu terk edişin dönmemek üzere olduğu da bellidir. Cem’in babası Akın; iktidara başkaldıran, sosyalist görüşü savunan, bu yolda da ideolojik “suç” işlediğinden dolayı hapis cezasına ve türlü işkencelere maruz kalmış dikbaşlı biridir. Karısına bağlılığı ise söz konusu değildir. Akın’ın evi terk ederek oğlu Cem’i babasız bırakışı ise Cem’de babasına karşı öfke ve kırgınlık hisleri uyandırır. Babasız kalınca geçim sıkıntısına düşen Cem, Kuyucu Mahmut Usta’nın yanında dersane parasını çıkarmak üzere çalışmaya başladığında Mahmut Usta’dan gördüğü şefkatten ve otoriter tutumdan etkilenir; onu âdeta babası yerine koyar:

“Babam siyasi sır tutma alışkanlığından, yaptığı önemli şeylere beni katmaz, fikrimi almazdı. Mahmut Usta ise kuyuyu nerede kazacağına karar verirken önce düşüncelerini benimle paylaştı. Burasının zor bir arazi olduğunu anlattı. Bu çok hoşuma gitti, onu sevdim. Ama sonra içine döndü ve kararı bana hiç sormadan, açıklamadan verdi. Üzerimde gücünü, ilk böyle hissettim. Babamdan hiç görmediğim bu şefkat ve yakınlıktan hem hoşlanarak hem de bir anda ona kızarak. (...) Çocuktum; o benim arkadaşım, hatta babam değil, ustamdı. Onda babalık bulan bendim” (Pamuk, 2020: 19).

Yaşantısında birden baba otoritesini hissetmeye başlayan Cem, kuyu işinde bulunduğu süreçte Mahmut Usta’nın kendi üzerinde gitgide baskı oluşturmaya başladığını fark eder ve onun otoriter tutumlarından bir kaza sonucu kurtulur. İş başındayken Cem, kuyu içindeki Usta’sının üzerine kovayı düşürür. Usta’sından ses gelmez ve bunun üstüne onu öldürdüğünü düşünür, kuyu açma işinin gerçekleştiği Küçükçekmece’ye yakın Öngören kasabasını kimseye bir şey demeden terk eder. Cem, yaşantısına giren baba figüründen böylelikle bağımsızlığını ilan eder; ancak bu bağımsızlık, “suçluluk” hâlini de beraberinde getirir. Neşe Munise Yüce’ye göre Cem, başından geçen bu vakayla yaşamında olan otorite (baba) noksanlığını önce var etmiş; sonra ise “ondan kurtulma çabası” içerisine girmiş ve kurtulmuştur (Yüce, 2018: 1270).

Bu vakaya psikoloji ve soy ilişkisi perspektifinden yaklaşıldığında baba Akın’ın kendi karakterinde verdiği otoriteye boyun eğmeme mücadelesinin ve akabinde suçlu kabul edilmesinin oğlu Cem’in yaşamında da tekrarlandığı görülür. Babasına öfke duyguları besleyen Cem, esasen babasına benzer biçimde yaşantısına yön

verir. O da tıpkı babası gibi üzerinde otorite kurmaya çalışan güce başkaldırarak kendi varoluşunu gerçekleştirmiştir. Ancak bunu gerçekleştirmenin bedeli suç işlemekten geçmiştir. Cem’in babası Akın’ın “devlet baba” otoritesine karşı gelip sosyalizmi savunarak ideolojik suç işlemesi gibi Cem’in de yaşamında “baba” rolünü alan Mahmut Usta’nın otoriter yaklaşımlarını benimsemek yerine onu kuyu içinde ölüme terk etmesi ve bir bakıma katil olma suçunu kabullenmesi dikkati çeker. “Suç işlemek” eylemi, insanın varoluşunu idame ettirdiği sürece tabiatının kaçınılmaz gerçekliklerinden biri olarak görülebilir. Ahmet Sarı’nın *Edebiyat ve Suç* adlı kitabında da üzerinde durduğu gibi; Tanrı’nın iradesi, insanı suç işlemeye açık kılmıştır. Ona göre, insanın bulunduğu yerde suçun görülmesi şüphesizdir. İnsana sunulan “irade özgürlüğü” ve “sınırsız seçme hakkı” onun “homo culpo”, yani “suçlu insan” yanının biçimlenmesinde tesirli olmuştur (2018: 11-12). Otoriteyi kabul etmeyip “suçlu insan” oluş hâli, Akın ile oğlu Cem’in yaşantısında bir tercih olmuş ve babadan oğula geçen bir olgu niteliği kazanmıştır.

Cem’in karakterinde yinelenen “başkaldırı” ve “suçluluk” durumu, babasından edindiği davranış kalıplarıyla açıklanabilir. Nitekim Schützenberger’e göre hisler de tıpkı babadan alınan göz rengi yahut sima özellikleri gibi alınabilir. Bu his, “suçluluk” hissi de olabilir. Kuşaktan kuşağa aktarılan duygular ise daha çok yası tutulmamış bir olay ya da özöme kavuşmamış bir travmadır (Schützenberger, 2020: 9). Cem, her ne kadar babasına öfke duyarak yetişe de ona benzemekten ve onun sonuca ulaşamayan ideolojik mücadeleler sonucu edindiği “mutsuz bilinç” hâlini kendi yaşamında gösterdiği eylemlerle sergilemekten geri duramaz.

Psikososybilimin ilgi alanlarından biri de “aile sırları”dır. Sırların kuşaktan kuşağa ıstırap yaratacak bir vakaya dönüşmesi, genelde onun bizzat dile getirilmeyişinde saklıdır. Kelimelerle ifade edilmeyenler sonunda sıkıntılarla ortaya çıkarılır ve dile gelirler (Schützenber, 2020: 43). Bu durum, tıpkı Akın’ın gençlik aşkına yıllar sonra oğlu Cem’in âşık olması, yani baba ile oğulun aynı kadından etkilendiklerini yaşamlarının sırrı hâline getirmeleri sebebiyle bunun ölümlle nihayete varacak derecede felakete dönüşmesi gibidir. Elbette bu çetrefilli aşk ilişkisi roman boyunca olay örgüsüne eşlik eden *Oidipus* efsanesine, Oidipus’un annesiyle birlikte oluşuna işaret eder; fakat burada tesadüf olarak okunan olay, bilhassa Cem’in babasından aldığı “beğeni algısı” olarak açıklanabilir. Cem, Mahmut Usta’nın yanında çalıştığı günlerde Öngören’de Kırmızı Saçlı Kadın Gülcihan’a âşık olur ve onu takip eder. Oyuncu olan Kırmızı Saçlı Kadın ise Cem’in ilgisini fark eder ve onu kasabada oynadıkları tiyatro oyununa davet eder. Cem aşk duyduğu kadını büyülenerek sahnede izler ve oyun sonrası Kırmızı Saçlı Kadın, Cem’i evine davet eder ve birlikte olurlar. Cem’in yaşadığı bu ilk cinsel birliktelik sır olarak kalır. Bu durum ise tıpkı Cem’in babası Akın’ın yıllar önce yine aynı Kırmızı Saçlı Kadın’la yaşadığı gizli ve sonuçsuz aşk gibidir. Romanın ikinci kısmında Kırmızı Saçlı Kadın sırrı, Cem’in o kadınla yaşadığı tek gecelik aşktan olan çocuğun ortaya çıkmasıyla son bulur. Kuşaktan kuşağa aktarılan “yarım aşk”tan peyda olan Enver, babasız büyümesine sebep olan Cem’e duyduğu nefret neticesinde ilk karşılaşmalarında onu, tartışma esnasında yanlışlıkla vurarak öldürür. Bu da kuşaktan kuşağa aktarılan aile sırlarının felakete dönüşerek kendini gün

yüzüne çıkarışına emsal bir akıbet olur. Bu akıbet, aynı zamanda *Oidipus* efsanesinin de akıbeti oluşuyla dikkati çeker.

Diğer taraftan Cem’in yaşamı boyunca Kırmızı Saçlı Kadın’ı ve Mahmut Usta’yı aklından çıkaramaması “zeigarnik etkisi” kavramıyla açıklanabilir. Buna göre, “tamamlanmamış görevler -tutulmamış yaslar, kayıplar ve üzerine durulmamış travmalar- uzun süre hafızada kalırlar, ‘sancılar’ ve genellikle kişi hayattayken kendilerini uzun süre ikide bir hatırlatırlar, hatta bazen kuşaktan kuşağa iletilirler” (Schützenberger, 2020: 37). Kişinin başladığı bir işi sonuçlandırma ya da sonunun ne olacağını bilme arzusu tabiatının meylidir. Romanın ikinci kısmında da karşılaştığı üzere Cem, yetişkin bir birey olmasına rağmen on altı yaşında yaşadığı iki travmatik vakayı ve bu vakalarla ilişkilendirdiği *Rüstem ile Sührab* ve *Oidipus* hikâyelerini aklından çıkaramaz:

“Tıpkı kuyunun dibinde terk ettiğim Mahmut Usta gibi, bu eski hikâyeyi de unutmak istiyor ama bunu başaramıyordum. (...) Şehnâme nüshalarındaki resimlere bakma mutluluğunu tattık. Müsveddelere ve resimlere bakarken Kırmızı Saçlı Kadın ve ilk gençlik yıllarımın zorlu hatıralarıyla içimde pişmanlık duygusu uyanırdı” (Pamuk, 2020: 106, 121-122).

Kaldı ki bu iki vakadan yıllar geçtikten sonra inşaat şirketi aracılığıyla arsalar alıp işini genişletirken Cem’in bilinçaltı, onu travmalarının kasabasına Öngören’e, yani yarım kalmış aşkına ve yarım kalmış suçuna yönlendirir. Az önce açıklandığı üzere bu iki yarım kalmışlık, âdeta babası Akın karakterinden mirastır. Bu huzursuzluk veren yarımlik hissini tamam etmek üzere Cem’in yıllar sonra Öngören’e gidişi tabiatının getirdiği yarım olanı tamamlama çabasıdır. Bu çabayla Cem, Mahmut Usta’nın yaşadığı kaza sonucu ölmeyip sadece omzundan sakat kalışını öğrenir ve yaşamı boyunca birini öldürmüş olmanın verdiği suçluluk hissiyatından kurtulur. (Pamuk, 2020: 137) Ancak Cem için iç açıcı olmayan nokta, Öngören’de yarım kalan aşkının, aynı zamanda babasının da aşkının olduğunu ve Kırmızı Saçlı Kadın’la yaşadığı tek gecelik birliktelikten bir çocuğunun dünyaya geldiğini öğrenmesidir (Pamuk, 2020: 143). Öğrendikleri neticesinde Cem, tıpkı babası gibi kendi oğlunu “babasız” bıraktığını fark eder. Bu bağlamda, romanda vurgulanan “babasızlık” olgusu, babadan oğula geçen soy mirası niteliğinde kendini gösterir. Schützenberger’ın da ifade ettiği üzere kuşaklararasıda yaşayan “olgular inatçıdır” (Schützenberger, 2020: 7).

Şurası bir gerçektir ki ebeveynin yaşamında görülen bir olguya ya da olgulara çocuğun yaşamında da rastlanması durumu, bireyin öz seçimlerinin nihayeti olarak da açıklanabilir. Her ne kadar soy-psikoloji ilişkisi perspektifiyle birtakım olgular, baba-oğul ilişkisiyle paralel biçimde değerlendirilebilirse de “insan iradesi” esasını göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda soy bağı ile psikoloji ilişkisine belli bir mesafe getirebilmek amacıyla Hill Goldsmith’in görüşleri hatırlanabilir: Aile soyundan kazanılmış karakter özellikleri, kişinin yaşamı boyunca aynı şekilde devamlılık gösteremez ve karakterinin oluşumunda zamanla yaşam deneyimleri ve “sosyal çevre” etkisi baş gösterir. Goldsmith’e göre, karakteristik olguların ve davranışların biçimlenmesinde kalıtımsal etkenlerin yanında “sosyal çevre” unsurunun da payı büyüktür (Goldsmith, 1987: 507). Buradan hareketle toplumsal düzen içerisinde yaşamını idame ettiren bireyin, karakter oluşumunun ölçütlerinin tamamını

psikososybilim çerçevesinde açıklamaya çalışmaktan yani mutlak bir savunudan uzaklaşmak, akademik hassasiyet adına fayda sağlayacaktır.

Soy Zincirinin Halkaları II: Cem (Baba) – Enver (Oğul) Bağı

Romanın birinci kısmında Cem karakterinin lise yıllarında tecrübe ettiği üç önemli mesele: 1) babasız kalışı, 2) Kırmızı Saçlı Kadın’la ilişki yaşayışı, 3) Mahmut Usta’yı kuyu açma çalışması esnasında kazayla öldürdüğünü sanıp Öngören kasabasını kaçarak terk edişidir. Romanın ikinci kısmında Cem, benliğinde “acı” ve suçluluk” hissiyatı doğuran bu meselelerden kendisini, “En iyisi hiçbir şey olmamış gibi yapmak” (Pamuk, 2020: 92) diyerek uzak tutmaya çalışır. Ancak yaşamı boyunca söz konusu acı ve suçlar kendisini takip eder. Cem, mühendis olup maddi anlamda rahat bir yaşam sürse ve Ayşe adında sevdiği kadınla evlenmiş olsa bile Öngören’de yaşadıklarını aklından çıkaramaz. Başından geçenleri hatırlatan *Rüstem ile Sührab* ve *Oidipus* hikâyeleri üzerine çeşitli müze ve kütüphanelerde bulunan resim ve yazma eserlerle ilgilenerek içindeki ıstırapı hafifletmek için çabalar, ancak hiçbir zaman “tutulmamış yas”ın tesiriyle Öngören’e tekrar gitmekten kurtulamaz. Çünkü “kapatılmamış travmalar sürekli kişinin zihninde; söylenmemiş, haykırılmamış, ağlanmamış, hissedilmemiş yani üzerinde durulmamış olaylar hakkında düşünceler sürekli zihni meşgul eder” (Schützenberger, 2020: 40). Yaşanmamış bir yası ya da sonuca ulaşmamış bir sıkıntısı bulunan kişiler, “geçmişte bir yerde sıkışıp kalırlar ve travmanın etkisi altında acı çekerek geçmişle bağlantıyı kesemez, kendi hayatlarını yaşayamazlar” (Schützenberger, 2020: 41). Cem’in yaşadığı ve oğlu Enver’e aktardığı “mutsuz bilinç”in altında yatan sebeplerden biri “tutulmamış yas”ın ortaya çıkardığı huzursuzluk hâlidir.

Cem, Kırmızı Saçlı Kadın’la yaşadığı tek gecelik ilişkiden bir oğlunun olduğunu “Sührab” adını verdiği inşaat şirketinin vasıtasıyla öğrenir. Şirket işleri dolayısıyla Öngören’den tanıdığı olan Sırrı Siyahoğlu ile görüşen Cem, ondan Mahmut Usta’yı kaza sonucu öldürmediğini, ama omzundan sakat bıraktığını; şirket avukatı Necati Bey’den ise Kırmızı Saçlı Kadın’dan da bir oğlunun dünyaya geldiğini öğrenir. Oğlunun adı Enver’dir. O da tıpkı babası Cem gibi babasız büyümek zorunda kalmıştır. Otorite tanımaz tavırla tıpkı Cem’in baba otoritesini sezdiği Mahmut Usta’yı ölüme terk edişi gibi Enver de Cem’i, yani babasını öldürmeyi göze alarak onu tabancayla vurur. Bu noktada Cem de Enver de babasız büyümekle birlikte baba figürünü yaşamlarında kabul etmeyerek babayı bir nevi kendilerine rakip görüp ondan kurtulmayı tercih etmeleri ve babayı ölüme terk etmeleri âdeta babadan oğula geçen bir soy niteliği gibi görünür. Ayrıca Cem’in yaşamında tesir eden “suç” olgusunun Enver’in yaşamında da nüksedişi *Genetik Faktörlerin Şiddet Davranışı Üzerindeki Etkisi* başlıklı çalışmada vurgulanan bulgulara işaret eder. Buna göre, suç işlemeye yatkınlık ve saldırganlık gibi davranışların temeli diğer davranış türlerine kıyasla daha kuvvetli bir biçimde kalıtıma dayandırılabilir (Cura ve Çankaya, 2017: 99).

Enver, tıpkı babasının Deniz Kitabevi’nde çalıştığı süreçte arzuladığı gibi yazar olmak ister. Babasını tanımadan yine babası gibi yazar olmak sevdasına tutulan Enver’in Schützenberger’ın ifadesiyle “yıldönümü sendromu” yaşadığı söylenebilir. Bu sendrom, ebeveynin ve çocuğunun aynı yaşlarda ya da aynı özel periyotlarda aynı

yaşam deneyimlerini edinmeye işaret eder (Schützenberger, 2020: 26). Örneğin bir oğul, babasıyla aynı yaşa geldiğinde benzer duygu, istek ya da eylem semptomları gösterebilir. Babanın geçmişte yaşadığı bir olay yahut durum, özdeş hâlde oğulda tekrardan gün yüzüne çıkabilir. Bu durum, tıpkı Cem’in yazar olmak isteğinin oğlu Enver’de görülmesi gibidir. Benzer bir gözlem; Cem, Mahmut Usta’nın yanında çalıştığı süreçte Usta’sının ilgisinden ve anlattığı hikâyelerden hoşnut kalır ve Usta’nın otoriter ve aynı zamanda şefkatli yaklaşımından dolayı onu babası yerine koyar. Enver de babasız büyüdüğü süreçte tıpkı hiç görmediği babası Cem gibi, Öngören’de bulunduğu süreçte, Mahmut Usta’dan hikâyeler dinler ve onda baba şefkatini yakalar. Enver’in babasını “görünmez aile sadakatiyle” tekrarlaması, bu tekrar edişlerin de benzer yaşlara tekabül etmesi durumu psikoloji ve soy ilişkisinde “yıldönümü sendromu”yla özdeşleştirilebilir.

Akın karakterinden beri kendini tekrar eden suç olgusunu üstlenen Enver’in hapisneden çıkmak ve babası Cem’i bilerek öldürmediğini ispatlamak için *Kırmızı Saçlı Kadın* romanını yazması, yani yazarın üstkurmacaya başvurarak romanını meydana getirmesi, romanda anlatıcının değişiklik gösterebilmesine de olanak sağlamıştır. Romanın üçüncü ve son kısmında ana karakter Cem, artık kahraman anlatıcı değildir. Kahraman anlatıcı bu kısımda Kırmızı Saçlı Kadın’dır. Kırmızı saçlı kadın Gülcihan’a göre, Cem ile Enver arasında soya dönük bağ aşikârdır ve hiçbir şey rastlantı değildir: “Hem oğlumun hem babasının yazar olmak istemesi basit bir rastlantı değildir. (...) Oğlumun da tıpkı babası gibi babasızlık çekmesi rastlantı değildir” (Pamuk, 2020: s. 178). Romanda babaya duyulan nefretle babaya sahip olmak arzusunun bir aradalığı ve romanın tamamına hâkim olan baba-oğul ilişkisinin *Rüstem ile Sührab* ve *Oidipus* hikâyeleriyle desteklenmesi, Freud’un Oidipal kompleksiyle açıklanabilmekle birlikte dile gelen rastlantıların toplamı romanın psikosoybilimsel tarafına bilhassa ışık tutmuştur.

SONUÇ

İnsanın psikolojisine soy bağlarının hangi açılardan tesir edeceğini inceleyen bilim ve tekniğin kapsam ve kavramlarına işaret eden Anne Ancelin Schützenberger’in *Psikosoybilim* adındaki kitabından hareket edildiğinde Orhan Pamuk’un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında, bu bilimin öne çıkan araştırma ve kavramlarının izleriyle karşılaşılmıştır. En başta romanın konusunu belirleyen baba-oğul ilişkileri; romanın ana karakteri Cem, Cem’in babası Akın ve Cem’in oğlu Enver ile birbirine bağlanmıştır. Olay örgüsünü oluşturan karakterleri ortak meselede buluşturan Kırmızı Saçlı Kadın karakteri ise Akın-Cem-Enver üçgeninde görülen psikosoybilimsel ilişkilerin açığa çıkmasının temel aracı olmuştur. Akın’ın gençlik aşkı, Cem’in ergenlik sevdası ve Enver’in annesi olan Kırmızı Saçlı Gülcihan, bu üçgenin orta noktasında bulunarak söz konusu karakterlerin bağının psikosoybilimsel açıdan; kendini tekrar eden olgularla, “ortak bilinç” hâliyle, “aile sırları”yla, “zeigarnik etkisi”yle ve “yıldönümü sendromu”yla tahlil edilmesi için yol açıcı işlev kazanmıştır.

Romanda Akın, Cem ve Enver karakterleri ekseninde babadan oğula geçen kalıtsal nitelikler, birtakım olgular ve karakter özellikleriyle görülmüştür. “Suç” olgusu en çok öne çıkan ve tekrarlanan olgu olarak üç karakterde de kendini göstermiştir. “Suç” olgusunun tekrar edişi, böylece üç karakterin kişiliğinde belirginleşen “başkaldırı” niteliğini gözler önüne sermiştir. Onlar ister “devlet baba” olsun isterse manevi yahut biyolojik baba olsun, otoriteyi elinde bulunduran olgulara boyun eğmemeyi tercih ederek özdeş karakteristik özellik ve “ortak bilinç” portresi çizmişlerdir. Bununla birlikte Enver’in de tıpkı Cem gibi “babasızlık” olgusuyla yaşamını idame ettirmek durumunda kalışı âdeta kuşaktan kuşağa aktarılan “inatçı olgular”dan biri olarak takip edilmiştir. Akın’ın gençlik yıllarında Gülcihan’la yaşadığı aşkın yarım kalışı ve bu “yarım aşk”ın oğul Cem’de tamamlanma girişimi; ancak tamamlanamayışı, dolayısıyla bu yarım kalan aşk neticesinde Cem’in ilerleyen yaşlarda içsel huzura kavuşamayışı “zeigarnik etkisi” olarak açıklanmıştır. Enver’in babasından habersiz büyümesine rağmen babası gibi yazar olmak isteği ve tıpkı babası gibi Mahmut Usta’nın hikâyeleriyle büyüüşü, onu şefkati dolayısıyla babası yerine koyuşu ve bu yaşantıların Cem’in gençlik yıllarıyla hemen hemen aynı zamana denk düşmesi “yıldönümü sendromu” çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kırmızı Saçlı Kadın romanında ele alınan baba-oğul ilişkilerinin metinlerarasılık düzlemde *Rüstem ve Sührab* ile *Oidipus* hikâyeleriyle desteklenerek işlendiği görülmekle birlikte bu ilişkilerde kalıtım unsurunun olay örgüsünün

akışını yönlendirmede açıkça tesir ettiği anlaşılmıştır. Nihayetinde psikoloji-soy bağının romanda anlatılan baba-oğul bağına nasıl yansıdığı sentezci yaklaşımla açıklığa kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Cura, Duygu Onur ve Çankaya, Tufan (2017). "Genetik Faktörlerin Şiddet Davranışı Üzerine Etkisi". *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, C. 31, S. 2, 97-102.
- Goldsmith, Hill (1987). "Roundtable: What is temperament? Four approaches". *Child Development*, Vol. 58, No 2, 505-529.
- Moreno, Jacob Levy (1946). *Psychodrama I*. New York: Beacon House.
- Pamuk, Orhan (2020). *Kırmızı Saçlı Kadın*. 15. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saltuerk, Mehmet (2014). "Genler ve Karakter Oluşumu". *Genetik*, Temmuz. <https://blog.uni-koeln.de/saltuerk/2014/07/04/genler-ve-karakter-olusumu/>
- Sarı, Ahmet (2018) *Edebiyat ve Suç*. İstanbul: Ketebe Yayıncılık.
- Schützenberger, Anne Ancelin (2020). *Psikososybilim*. Çev. K. Kahveci, 6. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Williams, Raymond (2018). *Anahtar Sözcükler*. Çev. S. Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüce, Neşe Munise (2018). "Baba-Oğul-Otorite Üçgeninde Kırmızı Saçlı Kadın ve Trans-Atlantik". *DTCF dergisi*, 58. 2. (5): 1267-1277.

